

Belgisch Paviljoen in Venetië & Leopold II ?

De Standaard publiceerde op 17 maart j.l. een opiniestuk van Renzo Martens met als titel "België mag kunst plantage-arbeiders niet meer negeren". Het gaat om het Belgisch paviljoen in Venetië en hij maakt bedenkingen naar aanleiding van de keuze van Miet Warlop die in 2026 te gast zal zijn in het gebouw. Martens werkt aan een doctoraat aan UGent / KASK en poneert dat Leopold II de opdrachtgever is geweest van het paviljoen in de Giardino. Voor Martens is alles dat werd gebouwd in die tijd een opdracht van de koning en gefinancierd met geld afkomstig uit Congo. Het paviljoen komt België niet toe! Gaf Leopold II de opdracht aan architect Léon Sneyers? Uit onderzoek blijkt dat de bewering compleet onjuist is. Iemand die doctoreert kan zich niet permitteren dergelijke onjuistheden te verkondigen.

Renzo Martens schrijft: "Het Belgische paviljoen in Venetië werd in 1907 gebouwd in opdracht van koning Leopold II. De bouw werd gefinancierd met de opbrengst van rubber en ivoor uit Congo, en later met de inkomsten uit mijnbouw en plantages. De lokale bevolking moest onder dwang de eigen bossen leegroven en omhakken. Hoewel de schattingen sterk uiteenlopen, zijn er zeker honderdduizenden en waarschijnlijk miljoenen Congolezen gestorven door deze uitbuitingscampagne".

Belgisch paviljoen in Venetië van architect Léon Sneyers foto Marc Dubois

Dat er veel metalen en andere grondstoffen uit Congo kwamen en een grote bijdrage waren aan de rijkdom van België, daarover is het iedereen het eens. Geheel Europa heeft economisch voordeel gehad met kolonisatie. Was dit middengebied in Afrika in handen gekomen van de Engelsen dan had er ook een plundering plaatsgevonden. Historici hebben reeds duidelijk gemaakt dat de toewijzing van dit immens gebied aan een privé persoon in België één van de grootste diplomatieke flaters is geweest van Engeland.

In 1991 werd voor de eerste maal het Belgisch paviljoen gebruikt voor de architectuurbiennale. Als curator van de expositie "Architetti della Fiandra" deed ik toen onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis en de verdere aanpassingen. In 1990 publiceerde ik een eerste artikel en in de catalogus van 1991 staat een korte samenvatting hoe het oudste landenviljoen in de Giardini van Venetië tot stand kwam.¹

Venetië 1991 expositie "Architetti della Fiandra" foto Marc Dubois

Mijn vriend Raymond Balau deed recent zeer diepgaand onderzoek naar de bouwgeschiedenis. Dit resulteerde vorig jaar in een publicatie.² De initiatiefnemer en grote stimulator was Hippolyte Fierens-Gevaert (1870-1926) die in 1902 professor esthetica en kunstgeschiedenis werd aan de Luikse Universiteit. Hij werd de bezieler om de vernieuwende Belgische kunst een internationale uitstraling te geven.³ De eerste kunstbiënnale in Europa was deze van Venetië opgestart in 1895 en voor Fierens-Gevaert het geschikte platform om België een uitstraling te geven.

Hij had contact met de katholieke politicus Paul de Smet de Naeyer (1843-1913), die van 1896 tot 1907 Eerste Minister was en ook bevoegd voor Financiën en Openbare Werken. Het is in die periode dat de beslissing voor het gebouw in Venetië werd genomen. Fierens-Gevaert kreeg een subsidie van 25 000 frs. om dit project te realiseren.

De stelling dat het initiatief kwam van Leopold II is compleet onjuist. Balau maakt dit duidelijk: "Nergens heb ik een tussenkomst van de Civiele Lijst (Baron Goffinet) en dus ook van het Paleis kunnen vinden. Bovendien moet Leopold II een hekel hebben gehad aan alles wat er in dit paviljoen te zien was, en aan wat Leon Sneyers deed. Het is bijna grappig, als het niet zo triest was, om je voor te stellen dat de oude koning opdracht gaf tot de bouw van een modernistisch paviljoen in de Giardini di Castello".

Leopold II gaf de opdracht voor een Congo paviljoen voor Parijs 1900 en liet in Laken de Japanse toren bouwen. Zoals Balau aangeeft was het project in de Dogenstad geen prioriteit van de oude vorst.

Venetië Belgisch paviljoen 2024 foto Marc Dubois

Naast alle architectuurbiënnales in Venetië sinds 1991 (ik was toen curator van het paviljoen) zag ik de meeste kunstbiënnales, met ook de presentatie in het Nederlands paviljoen in relatie met Unilever, een expositie waarnaar Martens verwijst in zijn opiniestuk. Tijdens de architectuurbiënnale 2004 toonde Vlaanderen het project "Kinshasa", met als curatoren Filip De Boeck en Koen Van Synghel. Daarin werd het Belgisch koloniaal verleden expliciet een deel van het concept. Deze presentatie kreeg de grootste waardering met de Gouden Leeuw.

Renzo Martens is een beeldend kunstenaar die een doctoraat nastreeft. Ik waardeer zijn werk en de wijze waarop hij het medium film inzet om onrecht in de koloniale tijd te expliciteren. Het is duidelijk, niet alles wat vóór 1909 in België werd opgetrokken was het initiatief van Leopold II! Er was ook de Belgische staat die inkomsten had die niet uit Congo kwamen. Zijn alle gebouwen uit dit tijd "besmet"? Moeten het groot Postkantoor op de Gentse Korenmarkt en het MSK op de "zwarte lijst" komen omdat zij rond 1900 werden gebouwd? Kreeg de Gentse Rijksuniversiteit (nu UGent) in die tijd geld voor haar werkzaamheden afkomstig uit de meerwaarde die Congo gaf aan de Belgische economie?

De bijkomende vraag, waarom distantieert Martens zich niet van dit instituut? Dit opiniestuk is een goed voorbeeld van "dekoloniale blindheid" met grove historische onjuistheden.

*Marc Dubois, architect HonF RIBA
Journalist VVJ*

¹ Marc Dubois, De Biënnale van Venetië / Architectuur en het Belgisch paviljoen, in: Forum International, nr.3, 1990, pp. 22-29

Marc Dubois, I Giardini's first pavilion / Il primo padiglione nei Giardini, in: Architetti della Fiandra, uitgave: Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 1991, pp.10-13. (catalogus Architectuurbiënnale Venetië)

² Venise 1972-2024, Wallonië-Bruxelles, 2024
Naast een uitvoerige tekst betreffende de bouwgeschiedenis, een overzicht van de verschillende exposities die de Fédération Wallonië-Bruxelles organiseerde in Venetië sinds 1972

³ Na WOI werd Fierens-Gevaert hoofdconservator van Musea voor Schone Kunsten in Brussel